

A KATONAI BÜNTETŐJOG TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSÉNEK MEGVILÁGÍTÁSA

ÍRTA

Dr. SZENTIRMAY ÖDÖN

A BUDAPESTI KIR. ÍTÉLŐTÁBLA ELNÖKI TITKÁRA

KÜLÖNLENYOMAT

A »KÜLÜGY-HADŰ GY« HETISZEMLE III. ÉVI OLYAM 7—8.
SZÁMÁBÓL

BUDAPEST
URÁNIA KÖNYVNYOMDA
1916.

A kultúra és a civilizáció előrehaladásával, amint nem veszít jelentőségében a hatalmi külső fegyveres erő fenntartásának szüksége, úgy nem veszít jelentőségéből a jogtudomány büntető szaka.

A társadalmi élet fejlődésével mindig új és újabb, mind nehezebb területeket nyer az igazságszolgáltatás.

Meglepő-e hát az, hogy annyi évtized után most a nagy harcok közepette friss, újult erővel tárul elénk és tükröződik vissza az élő katonai jog?

A múltban — bár bőséges volt annak a tartalma — a katonai jog tápot nem nyert.

Mint valami ismeretlen, de létező, tudott fogalom a külvilág elől elzárkózva sötét fátyol homályával borítottan csak olykor-olykor eltévedten csillámlott elő annak elhagyott világából egy-egy megtört, elhaló fény.

A gyakorlati jogéletünk nem ölelte át, a jogtudomány mellőzte annak szerves vonatkozásba vételét.

Hiába kutatunk a múltban. Rendsze-

res és tudományos feldolgozásban lévő katonai büntetőjog nincs.

A mai katonai büntetőjog eredete a szerves összefüggést keresve, csak néhány évszázadra nyúlik vissza.

Története a zsoldos hadsereg rendszerének meghonosításával kezdődik.

Az ókorban az ó-görög, macedón és a perzsa, valamint a kezdetleges római birodalomban (a fejlettebb római uralom védrendszere már az állandó hadsereg szervezetét közelíti meg) ép úgy, mint egyes modern, kevésbé veszélyeztetett államokban a védrendszer kizárólag csakis a háború tartamára felállított fegyveres erőből áll.

S így ebben a korban csakis a háború tartamára és csakis a háború mindenkori követelményeihez képest bocsátottak ki hadseregi törvényeket és háborús rendeleteket.

Az ó-kori védrendszerrel szemben áll az állandó fegyveres erő fenntartásának újkori megjelenése, a porosz rendszer. Az általános hadkötelezettség útján megalkotott, rövid ideiglenes tényleges szolgálati kötelezettség mellett békében csak a keretei szerint fenntartott, de a legnagyobb hadképességet biztosító katonai szervezet.

E két rendszer közt foglal helyet a középkorban a zsoldos hadsereg.

Ennek a létesülésével a külön katonai büntetőjog is életre kel. Tételes szabályozást nyer. Nem rendszeres törvénykönyvekben, hanem hadicikkekből (Kriegsartikel, Reuterbestellungen, Kriegsartikel-briefen.)

Ezek a hadicikkek alaptörvényekként szerepelnek. Magukban foglalják a zsoldosok legfontosabb álláskötelmeit, valamint az ezeknek megsértésével járó leglényegesebb és legfontosabb határozmányokat.

Nem tartalmazzak szabatos határvonalakkal körülbástyázott büntetési tételket, hanem a bennök foglalt rendelkezések szerint a büntetés neme és mértéke kizárólag és csakis a bírói belátásra volt bízva. «... der soll darumb nach Erka'nntnu'ss des Obersten und des Rechens gestrafft werden.» (Maximilian! II. Artculs-Brief Art. XIII.) «... darum für Recht gestellet, und nach Erka'nntnu'ss an Ehren, Leib und Leben gestrafft werden.» (Ferdinandi III. Articul-Brief Art. XXXV.) «... Várakban egyéb zárt helyeken kemény büntetés alatt tilos máshol mint a' szokott utakon be 's ki járni.» (Rác : Hadi fenyítő törvények XXIV. Hadi törvénycikk »Buda-Pest« 1848.) «Minden nyilvános erőszaktésl keményen, és háború idején, a' fennforgó körülmények szerint, agyonlövétéssel büntetendő.» (Rác: XXVI Hadi törvénycikk. »Buda-Pest« 1848.)

Történeti jelentőségű hadicikkek * III. Frigyes-féle Heeresordnung (1486), I. Miksa (1508), V. Károly (1530, 1532). II. Miksa (1570), III. Ferdinánd (1640, 1647), I. Lipót (1605, 1671) hadicikkei. Továbbá a svédeknél 1621-ben, a bran-

* (Job. Chr. Lünig : Corpus iuris militaris des heil. röm. Reichs worin das Kriegsrecht. Leipzig 1728.)

denburgi hercegségben 1656-ban megjelent rendelkezések, (v. Liszt, Lehrbuch, 19. Aufl. S. 674.)

Mária Terézia alatt azonban a hadi-cikkek (Kriegsartikel) már rendszeres büntető törvénnyé fejlődnek.

Mária Teréziának 1796. évi április hó 9-ik napján kelt rendelete kiegészítve az 1790. évi július hó 3-ik napján kelt büntető szabályokkal, évtizedeken át, mint valóságos katonai büntető törvénykönyv alkalmaztatott.

A múlt század elején (1807) új átdolgozást nyert. Ez az átdolgozás 1808. évben befejeztetvén, összhangban az 1803. évben életbeléptetett pótrendelkezésekkel (Nachtragsverordnungen) a jelenlegi büntetőtörvénykönyv életbelépéséig érvényben maradt.

A jelenleg alkalmazásban lévő katonai büntetőtörvény kodifikacionális munkálatai 1830-ik évre nyúlnak vissza.

Elfogadták alapelvül azt a tételt, hogy a jogszokás a büntetőtörvénykönyv jogforrásául nem szolgálhat, és így kivétel nélkül szabállyá emelték a modern büntetőjog alapelvét: Nullum crimen sine lege.

Az ekként készített törvénymű, mint katonai büntető törvénykönyv, 1855. évi január hó 15-ik napján közzététetett és ma is érvényben van. Tartalmaz ugyan az 1882. és 1889. évekből kiegészítéseket, általában véve azonban lényegében nem változott, amiért is a változott viszonyok szükségszerű követelményeit követve, ez idő szerint egész tartalmában nagy korszakalkotó reform előtt áll.

II.

Azok az évtizedekre visszanyúló és vonalaikban évszázadokat is átfogó időközök, amelyek a most kifejtettek szerint a katonai büntetőjogi szabályok keletkezési története mozzanatait kísérik, a katonai jogi irodalom terén is éreztették a hatásukat.

Az ó- és középkorban a katonai jogirodalom a római remek jog terén tünteti fel a legváltozatosabb tartalmat.

Az erre vonatkozó rendelkezések mély tudományos felfogást igazolnak.

Nyilvánvaló, hogy ott, ahol mint a görögöknél, oly mély filozófiai gondolatok teremnek a bűn és büntetés fogalma körül, ott, ahol a jogirodalom oly gazdag színeképet nyújt, mint a római remek jog, ott, ahol oly csodálatra méltó magas fokot ért el a hadviselés módszere, a katonai jogtételek sem maradhattak a többi nagy alkotás mögött. (I. Mommsen, Holtzendorff, v. Bar, Rudorff, Hildenbrand, Savigny, Puchta.)

A római katonai jog alapja lett nemcsak a középkori jogfejlődésnek, hanem a római jog recepciójával az újkori katonai jogszabályok és jogirodalom is abból mentették a kiindulási alapot.

A középkori germánjog értékes anyagot szolgáltat a Land- und Lehnrechtben.

Azonban rendszeres tudományos munka még a XVIII. században sincs; az ezidőtájt megjelenő művek is inkább csak a szabályok foglalatai.

Nem terjeszkedve ki a külföldi iroda-

lomra, hazánkban említésre méltó Ké-
re s z t u r y Josephus de Szinerszek «De
veteri instituto rei militaris hungaricae ac
speciatim de insurrectionis nobilium» (Vin-
döbna 1740) című könyve.

E korszak legjelentősebb munkái közé
tartozik K o s t k a János műve. Az első
kiadás 1724. évben jelent meg, 1752-
ben már a harmadik kiadást éri el. «Ob-
servationes militares theoretico-practicae
etc.»... «durch Joannem: Kostka. L.
General-Auditor-Leutenanten und bey der,
Kayserlichen Armee in Hungarn wirklich
angesetzten General-Auditoren». Wienn,
1752. Az egyes bűncselekményekről
már szabatos fogalommeghatározást nyújt.
Érdekes a hadifoglyokról szóló fejezete
(53. Articul. 267 1.). Nem egy író, icjy
K r o n e s (Handbuch der Geschichte Oes-
terreichs 4. köt. 447 1.) erről a miiről
is, mint a katonai büntetőjog egyik alap-
vető munkájáról emlékezik meg. A ké-
sőbbi összefoglaló művekben például
Georg J. Kögl de Waldinutz y k. k.
Hofrath und wirklicher Generalauditorlieu-
tenant »De iure civili et criminali austriaco
bellico tractatus practicus« cím alatt
Pozsonyban 1772. évben megjelent több-
kötetes nagyterjedelmű munkában, állandó
forrásműként idézi (223 1.). Fr. X. J.
My Her von Freyburg, J. U. O. «Kaiserl,
General-Auditor-Lieutenant, wie auch Ge-
neralats- und Land-Auditor im Temes-
warer-Bannat» műve «Jurisprudentia cri-
minalis in judicio castrensi et forensi seu
corpus iuris caesarei in delictis militari-
bus et criminalibus opus theoretico-prac-
ticum» cím alatt 1746-ban jelent meg.

(Wienn.) Tartalmazza I. Miksa, II. Miksa, III. Ferdinánd, I. Lipót hadicikkeit (Articuls-Brief), V. Károly, III. Ferdinánd és I. József rendeleteit, (Peinliche Hals-Gerichts-Ordnung; Peinliche Land-Gerichts-Ordnung).

Az első rendszeres munka a múlt század első felében került ki a sajtó alól.

Első alakja a Németországban még 1830. évben kiadott R u d l o f f-féle kézikönyv (Handbuch des preussischen Militärstrafrechtes Berlin, 1850). Az osztrák és magyar monarchia területén pedig B e r g m a y e r J. Ferencnek, a jelenlegi katonai büntetőtörvényként szereplő mű kodifikátorának munkája, amely 1835. évben hagyta el a sajtót.

Hazánkban magyar nyelven megjelent alig ismert és nehezen feltalálható mű Rácz Vilmos «százados és hadbíró»-nak 1848-ban «A' hadfenyítő törvények a' magyar honvédseregére alkalmazva» cím alatt «szerkesztett» munkája. A szerző ezt a művét Nádosy Sándor ezredesnek, az országos nemzetőrség haditanács elnökének ajánlotta. Két részből áll. «Első általános vagyis elméleti rész és a hadi fenyítő perekbeni eljárás» I—XXVII. fejezet. «Második rész. A' hadi törvény-cikkek az egyéb hadi törvényekkel 's azoknak magyarázatuk.» (I—XL. törvénycikk.)

E rész «bevezetés»-e szerint: »A' hadi törvény-cikkek képezik a' honvédsereget kötelező törvények rövid tartalmát. — Ezen törvények alatt áll, és szerintük vizsgáltatik 's ítéltetik meg

minden, és csak azon a' honvédsereghez tartozó egyén, a' ki a' hadi esküt letette, ha oly bűntényt követett el, a' mely az első részben előadottak szerint a' hadi hatóság által megvizsgálandó«.

Azóta legnagyobb jelentőségű német nyelven irt irodalmi termékek D a m j a n i t s c h Márton, tábornok-hadbíró, művei, amelyek köteteket tesznek ki (Handbuch 1849., Commentar 1855., Studien 1892.), úgyszintén a korán, 50 éves életkorában elhunyt D a n g j e l m e i e r Emil ezredes-hadbíronak jogtörténeti (1891), philosophic} (1896), katonai ethikai (1893) és egyéb katonai jogi munkái, amelyeket követően, ha meg is jelentek egyes inkább exegetikai alakra fektetett művek, monographiák (Fr. K l e e m a n n, dr. Georg L e l e w e r, dr. Alex. K o l l e r, Ernst Franz W e i s i stb.), hazánkban P a u l e r Tivadar, P a p Kálmán, G e r ő Gyula, F a b i n y, B o n t s. B a u m g a r t e n, S z i l á g y i A r t h u r Károly stb. dolgozatai, de általában véve, talán épen azért, mert a katonai büntető törvénykönyvnek törvényhozási úton való szabályozása a reformtörekvések egyik leg-sürgősebb és első feladatként jelöltetett meg, a katonai anyagi büntetőjog rendszeres, a tudomány jelenlegi álláspontjait alapokaiban átfogó, az összes anyagot kimerítő, módszeres feldolgozást nem nyert.

Az újabb katonai jogi írók az anyagi katonai büntetőjog terén várakozó álláspontot foglaltak el, és inkább az alaki jog nyert rendszeres, kimerítőbb, tudományos feldolgozást.

III.

A jogtörténeti fejlődés jövő útja az alkotás, a katonai büntetőjog újjászületése, az új törvénynek új erőket kölcsönző hatalma.

A korszellem diadalra jutását jelenti már most is az új katonai bűnvádi perrendtartás létesülése és életbelépése.

A hadtörvényszék csarnokaiban megjelent a modern büntető perjogi tudományban és törvénykezésben elismert védelem mellett a szóbeliség, a nyilvánosság, a közvetlenség és a bizonyítékok szabad mérlegelési rendszere. Mindez az eszme összhangba hozva a katonai okokkal és a katonai fegyelem szilárdítására szolgáló követelményekkel, a maga tiszta alakjában tárja elénk a *iustitia militiae*-t, amelynek nyomában friss erőt és új életet nyer a katonai büntetőjogi tudomány.

Megoldást nyer az anyagi büntetőjognak módszeres, tudományos új feldolgozása.

A tömegseregek szervezésével, felállítással és vezetésével még szükségesebbé válik az a követelmény, hogy ne a helyzet a szabályhoz, hanem a törvény az élethez alkalmazkodjék és úgy a hadtudomány, a hadi művészet elméleti, a sztratégiai, mint annak gyakorlati kivitele, az az a taktikai része a katonai jog szilárdságában és annak független gyakorlásában nyerje az egységes és szilárd alapot.

Ne csak bizonyos vonatkozásban, hanem egész létében közvetlenül álljon előttünk az élő katonai jog és az uralkodó

bírói felfogás megnyugtató, bölcs szeretettel övezett tartalma.

Ebből az okból úgy a mai jog, mint a jövő jogfejlődés szempontjából jelentőségteljes jogszükségletet elégít ki a katonai birói gyakorlat őszinte, közvetlen, hű ismertetése.

Az igazság és a katonai célszerűség követelményein átszűrődő törvényuralom jelzi a harmonikus belső egységet, az individualisztikus és sociális, a társadalmi és katonai tekintetek végső vonalainak egymásra ható, etikai erejét.

Hazánk és az ezzel feloszthatlanul és elvalaszthatlanul monarchiaként egyesült másik állam, Ausztria, valamint a szövetséges államok fenségét vüszatükröztető világtörténeti nagy és győzelmes harcok elmúltával feleletet nyer az az óhaj, hogy a magyar törvényhozás útján is alkottassék meg a katonai anyagi büntető codex, hogy a mai élőjog a magyar törvénytarban is külső létet nyerhessen.

Bizonyos azonban az, hogy az új nagy reformmunkálatok körében új harc fog támadni; csatát kell, hogy vívjanak egymással az új büntetőjogi, törvényhozási problémák, a büntető jogtudomány mai forrongó irányelvei.

A büntetőjogi alapfogalmak körében az évezredek múlt ellenére is éles és kitartó küzdelem folyik. Az alaptételek, a büntetés mily mérvű jogosultsága, a büntetés lényege és feladata, valamint a mindezeket átfogó katonai tekintetek uralma a reformlehetőségek leggazdagabb változatait mutatják.

A régi classikus büntetőjog csak a

cselekményt, a tettet, a modern gondolat á személyt is tekinti; a büntett mellett előtérbe lép a büntettes vizsgálata, a személyben megjelenő akarat, az akaratban az ember, az emberben a katona, és mindezekben mindenkoron az állami és társadalmi lét.

Metafizikai és filozófiai elmélkedések meggyökeresedett régi jogtételeinek megvalósulása fölé helyezik a feladatok megoldását, a jelen és a jövő gondolatát, a lét teremtő és fenntartó kérdését.

Előttünk áll majd a nagy kérdés: Az új katonai büntető-kodex megalkotásánál az az elv fogadtassék-e et, amit nemcsak a régi nagy államférfiaink munkálatai, hanem később a német birodalmi egység megalkotásakor I. Vilmos császár és a vaskancellár, Bismarck, alatt 1872. év október hó 1-ső napján életbelépett német birodalmi katonai büntető-törvénykönyv létesítésénél is kifejezésre juttattak, az az, hogy béke idején csak a szorosabb értelemben vett katonai bűncselekmények (*delicta militaria propria*) és a katonailag minősített büntettek és vétségek («militärisch qualifizierte Verbrechen und Vergehen») tartozzanak a katonai bíróságok hatáskörébe, avagy fogadtassék el a mi mai úgynevezett katonai büntető-törvénykönyvünk rendszere, mely teljesen függetlenül áll a polgári büntető-törvénykönyv rendelkezéseitől, ebbe nem nyúlik át, fogalom meghatározásait ebből nem meríti, hanem attól független, különálló, önálló, egységes egészet alkot.

Emlékünkben él még az 1843-ik évi büntetőjogi javaslat alkotóinak, Deák,

Eötvös, Pulszky, Bezerédy, Klauzál, Hertelendy és társainak 1843. évi március hó 11-ik napján írt az a különvéleménye: «..... és a haza érdekében tartozónak lenni véljük arra főkép figyelmezni, hogy Magyarországnak és ahhoz kapcsolt részeknek bár melly sorson és renden levő polgára a hazai törvények oltalma alatt létezzen és ezen alkotmányos elv szerint a valósággal katonai szolgálatban álló katonák is egyedül katonai fegyelmre nézve lehetnének a katonai törvények alatt; de miután ez úttal el nem hárítható akadályok ezen katonáknak egyéb büntetteire a hazai törvények alá vételére célszerű javallat készítését nem engedték, addig is, míg ezek iránt az összes törvényhozás a fennálló törvények szellemében lehetőleg intézkedni fog mulhatlanul szükségesnek találtuk...» stb. (Fayer: Anyaggyűjt. I. K. 363 l.)

Azonban bármily rendszer fogadtassék is el és bármily módon szabályoztassanak az alapvető kérdések, minden nemzeti elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy a korszerű nagy kodifikatorius reformok megvalósításánál a jogfejlődés erősödését, a jogszolgáltatásban való előbbrejutást és értékes erőgyarapodást fog jelenteni a magyar, mint jogalkotó nemzet ősi ereje, a magyar úgy katonai, mint polgári büntető joggyakorlatának teremtő sajátossága és eszmegazdagsága.

A katonai bűnvádi perrendtartás terén is alig egy évi gyakorlat után nem egy kiváló külföldi író megállapítani véli, hogy

a katonai büntető igazságszolgáltatást (viszonyítva a Cassationshof-nak az osztrák polgári bünvádi perrendtartás szabta keretein felépülői kötött gyakorlatához) liberálisabb, szabadabb szellem lengi át. A tényt konstatálják (Weisl), az okot meg nem állapítják. Pedig e jelenség csak okozat. A katonai bünvádi perrendtartás érdeme. Ez a perjog ugyanis az osztrák-magyar monarchia mindkét államának katonai tekintetek szerint módosított bünperjogi álláspontjának vegyülete. Az alkotáskor számottevő tényező volt a magyar bünvádi perrendtartás korszerű kodifikációja és az alkotójának az a vezérgondolata, hogy «a jogszolgáltatás minden ágának, a törvénykezés minden fájának az anyagi igazság érvényre emelésére kell törekednie.» (Balogh Jenő: Magy. bünv. elj. jog. IV. könyv II. fejezet. Az anyagi igazság elve. 158 1.)

Ezek szerint a történelmi fejlődés mai mozzanata az a tény, hogy a katonai büntetőjog terén új, nagy reformmozgalmak küszöbén állunk.

Hatályosabb megvalósulásra törekszik az évezredekre visszanyúló és örökké élő filozófiai gondolatok belső rugója, amely úgy a tudomány, mint a gyakorlat művelőit nehéz, de folyton fejlődő, felfelé és előre haladó útjain mindenkoron vezérelte és vezérli.

A megoldhatatlannak látszó színeképek új sugárkévei bontatnak fel, hogy megnyílják az út, előléphessen és érvényesülhessen úgy az egyéni, mint az állami és társadalmi lét örök célja: Az igazság.